

**Výkladové stanovisko č. 20 Expertní skupiny Komise pro aplikaci nové
civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 3. března 2014
- k problematice ochraně lidského těla po smrti člověka v NOZ**

Dotčená ustanovení:

- § 113 a 115 zákona č. 89/2012 Sb., *občanského zákoníku* („NOZ“)
- § 81 a 88 zákona č. 372/2011 Sb., *o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, (o zdravotních službách, dále jen „ZZS“)*
- § 11 zákona č. 285/2002 Sb., *transplantačního zákona*

Stanovisko:

Vyjádření souhlasu s pitvou dle § 115 NOZ je relevantní pouze k pitvě anatomické (tedy pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům) a pitvám, které nejsou uvedeny v taxativním výčtu „povinných“ pitev stanovených v § 88 odst. 2 a 3 ZZS; v ostatních případech bude pitva prováděna povinně (§ 88 odst. 2 a 3 ZZS a § 115 trestního řádu).

Odůvodnění:

Úpravu pitev najdeme jednak v NOZ, ale také v ZZS; na transplantace se aplikuje transplantační zákon. NOZ nezasahuje tam, kde ZZS nařizuje provedení pitvy z tam stanovených důvodů, neboť je k NOZ zákonem speciálním.

Jednou ze zásad, na které je NOZ vystavěn, je respekt k autonomii člověka, tj. zásadně nelze zasáhnout do integrity člověka bez jeho souhlasu. Tato ochrana se vztahuje i na tělo mrtvého člověka. Z toho důvodu musí mít váhu i slovo člověka vyjadřující přání, jak má či nemá být s jeho tělem po jeho smrti naloženo. I čl. 22 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně vychází z autonomie člověka, když stanoví, že použít jakoukoliv část těla člověka je možné pouze s jeho souhlasem. Z této zásady vycházela v ČR již delší dobu teorie i praxe, ale teprve NOZ ji výslovně zakotvil; tj. právo člověka projevit ještě za svého života souhlas, že jeho tělo nebo část má sloužit po jeho smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům, nebo že jeho tělo může být pitváno. Neučiní-li tak nebo vyjádří-li nesouhlas (§ 89 odst. 3 ZZS), je stanovena NOZ nevyvratitelná domněnka nesouhlasu s pitvou a použitím těla pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům (§ 115 NOZ). Přesto NOZ připouští, aby i v případech, kdy je stanovena tato domněnka, bylo možno tělo zemřelého, pokud tak stanoví ZZS jako *lex specialis* (§ 113 odst. 2 NOZ), pro tyto výkony použít. Podle § 113 odst. 2 NOZ *„lze provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez souhlasu zemřelého jen, pokud tak stanoví jiný zákon“*.

ZZS v § 88 rozlišuje čtyři druhy pitev: patologicko-anatomickou (člověk, který zemřel ve zdravotnickém zařízení); zdravotní (člověk, který zemřel mimo zdravotnické zařízení); soudní a anatomické (provádějí se k výukovým účelům nebo pro účely vědy a výzkumu v oblasti zdravotnictví).

Souhlasu člověka není zapotřebí tehdy, jde-li o taxativní výčet případů pro povinné provedení pitvy stanovené v § 88 odst. 2 nebo 3 ZZS a § 115 trestního řádu.

Vyjádření souhlasu s pitvou dle § 115 NOZ je relevantní:

- k pitvě anatomické, tedy pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům (dále je to rozvedeno v § 81 ZZS), a
- dalším případům pitev, které nejsou uvedeny v taxativním výčtu „povinných“ pitev stanovených v § 88 odst. 2 a 3 ZZS.

K pitvám, které nejsou „povinné“ dle § 88 odst. 2 a 3 ZZS, je tedy zapotřebí souhlasu člověka podle § 115 NOZ. „Prohlízející“ lékař podle § 86 odst. 1 písm. b) ZZS provádějící prohlídku těla zemřelého má možnost určit patologicko-anatomickou za účelem zjištění základní nemoci a dalších nemocí, komplikací zjištěných nemocí a k ověření klinické diagnózy a léčebného postupu u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení smrtí z chorobných příčin (podle § 88 odst. 1 písm. a) ZZS, nebo zdravotní pitvu za účelem zjištění příčiny smrti a objasnění dalších ze zdravotního hlediska závažných okolností a mechanismu úmrtí u osob, které zemřely mimo zdravotnické zařízení nebo v něm náhlým, neočekávaným nebo násilným úmrtím, včetně sebevraždy (podle § 88 odst. 1 písm. b) ZZS).

Podle ustanovení § 89 odst. 5 ZZS má rovněž poskytovatel provádějící pitvu možnost určit provedení patologicko-anatomické nebo zdravotní pitvy v případech, kdy tak podle § 86 odst. 1 písm. b) ZZS neučinil lékař provádějící prohlídku těla zemřelého. Tento poskytovatel může rovněž rozhodnout o neprovedení pitvy určené „prohlízejícím“ lékařem, která není podle § 88 odst. 2 nebo 3 ZZS povinná. Pro podporu tvrzení, že ne všechny pitvy prováděné na základě určení „prohlízejícím“ lékařem nebo poskytovatelem provádějícím pitvu lze považovat za pitvy povinné a tedy ve smyslu NOZ prováděné bez předchozího souhlasu, ale jen ty, které jsou uvedeny v § 88 odst. 2 nebo 3 ZZS, je třeba odkázat i na ustanovení § 89 odst. 3 ZZS, jehož účelem je odstranit tvrdost při provádění povinných pitev v tomto ustanovení vyjmenovaných, jestliže jde o úmrtí, jehož příčina je zřejmá a zemřelý pacient za svého života, zákonný zástupce pacienta nebo osoba blízká zemřelému vyslovili prokazatelně nesouhlas s provedením pitvy. K výše uvedenému uvádí důvodová zpráva: *„Poskytovatel provádějící pitvy bude moci rozhodnout o provedení pitvy i v jiných případech, než které jsou stanoveny v zákoně. Toto ustanovení zejména zvyšuje možnost osob blízkých navrhnout provedení pitvy ve specifických případech, např. po úmrtí v cizině, pochybností o správnosti poskytování zdravotních služeb, kdy pitva nebyla nařízena apod.“*

Ustanovení § 88 odst. 2 a 3 ZZS stanoví pro povinné pitvy taxativní výčet případů a nestanoví možnost tento výčet rozšířit „určením“ lékařem nebo příslušným poskytovatelem. Takové rozšíření jen rozhodnutím lékaře nebo poskytovatele provádějícího pitvu by popíralo smysl posmrtné ochrany člověka vyjádřeného v NOZ.

NOZ používá v ustanovení § 113 odst. 2 NOZ pojem „pitva“ jako pojem obecný, nikoliv ve smyslu anatomické pitvy. I ustanovení § 115 stanoví, že: „Zemře-li člověk, aniž projeví souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti způsobem podle § 113, platí, že s provedením pitvy nebo s takovým použitím svého těla nesouhlasí.“ Slova „lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům“ je třeba posuzovat v rámci ustanovení § 79 a násl. ZZS.

Souhlas musí být dle § 81 odst. 5 ZZS prokazatelný (tj. písemný souhlas pacienta, nebo zemřelého vyslovený za jeho života, nebo osoby blízké zemřelému s jejich úředně ověřeným podpisem, nebo záznam o souhlasu pacienta vysloveného ve zdravotnickém zařízení).

U transplantací je situace jiná: oproti úpravě nevyvratitelné domněnky nesouhlasu v NOZ vychází transplantační zákon z domněnky přesně opačné, tj. pokud nebylo prokázáno, že zemřelý vyslovil za svého života prokazatelně nesouhlas, platí, že s odběrem k transplantaci souhlasí (§ 11 odst. 1 a) transplantačního zákona). Nesouhlas se považuje za prokazatelně vyslovený, pokud je evidován v Národním registru nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů, nebo jestliže zemřelý ještě za svého života přímo ve zdravotnickém zařízení před ošetřujícím lékařem a jedním svědkem prohlásí, že nesouhlasí s odběrem v případě své smrti (§ 16 odst. 1 transplantačního zákona). Tento nesouhlas je součástí zdravotnické dokumentace. Zda má právní úprava při transplantacích vycházet z presumovaného (ne)souhlasu, je věcí právněpolitického rozhodnutí.

Toto stanovisko bylo podrobena odborné diskuzi a následně k němu *per rollam* vyjádřili souhlas členové Expertní skupiny Komise pro aplikaci nové civilní legislativy.

Členové jmenování do Expertní skupiny jsou odborníky z řad akademické obce, členové Legislativní rady vlády, zástupci soudů a další právní autority. Činnost členů Expertní skupiny spočívá v konzultaci k doprovodné legislativě nového soukromého práva a také ve zpracování odborných stanovisek k některým interpretačním problémům.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Komise pro aplikaci nové civilní legislativy vznikla v rámci projektu Nové soukromé právo (reg. č. CZ.1.04/4.1.00/80.00003) financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR.